

ESECUL COMUNISMULUI

I. ESECUL MARXISMULUI SAU ESECUL COMUNISMULUI?

Dupa cum am învățat la Istorie, încercarea partidelor comuniste de a construi o societate fara clase si fara exploatarea omului de catre om s-a bazat pe teoria elaborata de Marx si Engels la jumatatea secolului XIX, numita de urmasii lor "socialism stiintific" sau "comunism stiintific". (Eu am sa numesc aceasta teorie "socialismul lui Marx" sau "socialismul marxian", si voi arata în cadrul acestui eseu care sunt motivele mele).

Principalul autor al socialismului modern, ca doctrina politica a clasei muncitoare din capitalism, a fost **Karl Marx (1818-1883)**. El nu a fost muncitor, si nici fiu de muncitor. Provenit dintr-o familie burgheza (evrei convertiti la protestantism), tânarul Marx a studiat Dreptul si Filosofia la universitatile din Berlin si Jena. S-a casatorit cu fiica unui consilier aulic, deosebit de educata, cu care a avut cinci copii. Intrând în conflict cu statul politienesc prusac, datorita unor articole critice, Marx este nevoit sa emigreze la Bruxelles, apoi la Paris, pentru ca în final sa se stabileasca definitiv la Londra, capitala celei mai democratice si mai tolerante tari din epoca. Aici a si murit, la vârsta de 65 de ani.

Spiritul critic si curajul de a spune ce gândeste l-au facut pe Marx un om incomod, care a fost parasit, pe rând, de colaboratori si chiar de prieteni. Singurii oameni care au ramas lângă el pâna la capat au fost Jeni Marx, sotia lui, si Friedrich Engels, prieten din tinerețe. Despre Engels n-am sa scriu prea mult, pentru ca îl consider mai puțin important din punct de vedere teoretic. Om cu calitati intelectuale si morale deosebite, el a fost, totusi, "mâna a doua" (îl consider mai mult "locotenentul" lui Marx decât "colegul" lui). Engels nu avea studii superioare; se poate spune ca a fost un "autodidact genial". Engels avea vaste cunostinte despre istoria stiintei si despre rezultatele stiintei din epoca lui. Acest lucru i-a permis sa înțeleaga ideile novatoare ale prietenului sau si sa-l ajute, de multe ori, în redactarea unor lucrari (care au si fost publicate sub numele ambilor).

II. CE ESTE MARXISMUL?

Opera lui Marx este formata din trei parti mari: 1) *conceptia filosofica*; 2) *teoria economica*; 3) *doctrina politica*.

Deoarece în practica partidele comuniste au pretins ca aplica doctrina politica ("socialismul stiintific"), ma voi ocupa doar de a treia componenta a marxismului.

Doctrina politica decurge în mod logic din teoria economica, în principal din teoria plus-valorii, care explica exploatarea capitalista. Constatând ca muncitorii sunt exploatați, Marx a tras concluzia ca ei nu pot avea o viata omeneasca. Din exploatarea economica rezulta si o dominare politica, precum si o subdezvoltare culturala. Personalitatea lor este unilaterală si înstrainata fata de adevarata esenta umana, care ar trebui sa fie "personalitatea multilateral dezvoltata". În concluzie, "pentru a-si manifesta personalitatea, proletarii trebuie sa rastoarne capitalul", caci acesta a devenit o forta "supraomeneasca".

Spre deosebire de înaintaşii lui socialisti (Saint-Simon, Robert Owen, Charles Fourier, Ferdinand Lassal sau Pierre Joseph Proudhon), Marx a constatat ca principala contradicţie a societăţii capitaliste este aceea dintre muncă şi capital, concretizată în contradicţia dintre proletariat şi burghezie. Această contradicţie este obiectivă, independentă de voinţa celor două clase; ea nu poate fi rezolvată în cadrul societăţii capitaliste. Singura soluţie este înlăturarea acestei societăţi, adică o revoluţie socialistă, organizată şi condusă de proletariat, prin care societatea capitalistă să fie înlocuită cu o nouă societate, superioară: societatea socialistă. Pentru ca aceasta să se producă, trebuie să fie îndeplinite câteva condiţii de bază:

- a) muncitorii trebuie să devină conştienţi de necesitatea de a răsturna capitalul, precum şi de faptul că acest lucru este în interesul lor;
- b) ei trebuie să se unească (nu numai la nivel naţional, ci şi la nivel internaţional, căci exploatarea este la fel în toate ţările capitaliste);
- c) ei trebuie să se organizeze nu numai în plan profesional (în sindicate), ci şi în plan politic (în partide).

Pentru a contribui la îndeplinirea cât mai grabnică a acestor condiţii, Marx şi Engels scriu, în 1848, *Manifestul Partidului Comunist*, care se încheie cu celebra chemare "Proletari din toate ţările, uniţi-vă!". Lucrarea a fost scrisă la cererea unei organizaţii muncitoreşti intitulată "Liga Comunistilor", înfiinţată la Londra, în 1847, şi considerată de mulţi istorici primul partid comunist din istorie. Ce spun Marx şi Engels în *Manifest*?

În primul rând, ei arată că istoria omenirii nu a fost altceva decât istoria luptei de clasă. Aceasta se duce între cele două clase fundamentale ale fiecărei orânduiri: sclavii şi stăpânii de sclavi (în sclavagism), ţăranii iobagi şi nobilii feudali (în feudalism), proletariatul industrial şi burghezia (în capitalism). Dar burghezia este prima clasă din istorie care a avut o ideologie revoluţionară, s-a organizat politic şi a luptat pentru instaurarea noii orânduiri (orânduirea capitalistă).

În al doilea rând, ei arată cum fiecare orânduire, numită de ei "formaţiune socială", se naşte, trăieşte şi moare, fiind înlocuită în mod necesar de alta. Procesul prin care se trece de la o formaţiune la alta este revoluţia socială. Forma cea mai înaltă a acesteia a fost revoluţia burgheză, căci ea a fost pregătită în plan ideologic şi realizată în plan politic, ca forma a luptei de clasă. În urma acesteia, burghezia a cucerit puterea de stat, a realizat statele naţionale şi a devenit clasă conducătoare. Din acest moment, ea a luat în stăpânire întregul aparat de stat (justiţie, poliţie, armată), prin care începe să-şi apere locul de clasă dominantă.

În al treilea rând, autorii *Manifestului* arată că societatea capitalistă a devenit nefuncţională: contradicţiile antagoniste au devenit violente; crizele economice au devenit o trăsătură caracteristică; înstrăinarea umană a capatat formele cele mai aberante. Într-un cuvânt, capitalismul a ajuns o societate imorală şi periculoasă pentru omenire; ea trebuie să facă loc unei noi orânduiri – orânduirea comunistă (sau "socialistă", cum o vor numi urmaşii lui Marx şi Engels). Aceasta nouă orânduire va cunoaşte două faze: faza timpurie, socialismul, care va mai păstra urmele societăţii capitaliste, şi faza târzie, comunismul, care va reprezenta "realizarea deplină a esenţei umane".

În al patrulea rând, Marx şi Engels enunţă caracteristicile generale ale noii orânduiri:

- a) desfiinţarea proprietăţii private asupra mijloacelor de producţie (nu şi asupra bunurilor de consum, cum au înţeles antimarxiştii);
- b) dispariţia claselor sociale şi, implicit, a exploatarei;
- c) dispariţia diferenţelor esenţiale dintre munca fizică şi munca intelectuală, datorată progresului tehnico-stiinţific, care îi va determina pe muncitorii manuali să devină "muncitori intelectuali" (deci nu prin acordarea de diplome fără acoperire, cum au înţeles

mai târziu comunistii nemarkxisti);

- d) disparitia treptata a diferentelor esentiale dintre sat si oras, datorita generalizarii industriei în toate sectoarele (inclusiv în agricultura);
- e) disparitia diferentelor sociale dintre barbati si femei ("emanciparea femeii" fata de servitutele de pâna acum, realizarea ei umana);
- f) egalitatea sanselor de realizare umana între toti membrii societatii (deci o egalitate virtuala, nu o egalitate de facto, de tip egalitarist, cum au înteles-o nemarkxisti);
- g) disparitia treptata a economiei de marfa, datorata disparitiei diviziunii sociale a muncii (în consecinta, si disparitia banilor);
- h) disparitia treptata a statului, prin preluarea functiilor sale politice de catre masele populare ("autoconducerea comunista");
- i) disparitia treptata a natiunii si a statelor nationale (comunismul este conceput ca "ultimul stadiu al procesului de universalizare a istoriei", în care fiecare individ se va simti "cetatean mondial").

În contextul acestei viziuni despre progresul istoric, Marx si Engels formuleaza principiul de baza al noii orânduiri: dezvoltarea economica are un singur scop suprem: satisfacerea nevoilor materiale si spirituale ale celor ce muncesc. Din acest principiu decurg alte doua principii, care corespund celor doua faze ale noii orânduiri: "Fiecaruia dupa munca" – pentru faza socialismului – si "De la fiecare dupa capacitati, fiecaruia dupa necesitati" – pentru faza comunismului.

Trecerea la comunism înseamna, asadar, o mare schimbare sociala, în defavoarea celor ce traiesc din munca altora si în favoarea celor care traiesc din munca lor. Manifestul Partidului Comunist se încheie cu o profetie pe cât de amenintatoare pentru unii, pe atât de mobilizatoare pentru ceilalti: "Sa tremure clasele exploatoare în fata unei revolutii comuniste. În aceasta revolutie, proletarii nu au de pierdut decât lanturile si au o lume de câstigat!".

Cât s-a realizat din aceasta profetie, voi înceca sa arat în continuare. De ce nu s-a realizat asa cum credeau autorii Manifestului Comunist este mai greu de spus. Ideea mea este ca revolutiile si societatile socialiste din secolul XX au însemnat prea putin aplicarea în practica a teoriei lui Marx. A fost aplicata nu teoria marxiana, ci teoria marxista. Adica "marxism-leninismul", un fel de religie care a vorbit în numele lui Marx dar care i-a tradat teoria (asa cum în numele lui Isus au fost facute cele mai urâte crime împotriva umanitatii, care au tradat ideea acestuia despre Iubire, esenta dogmei crestine).

III. CE ESTE COMUNISMUL?

În continuare voi încerca sa arat ce cred eu ca a fost comunismul – aceasta, în doua planuri: **1) comunismul în general** si **2) comunismul în România**. Fac aceasta distinctie pentru ca am convingerea ca în tara noastra a existat un specific foarte puternic al acestei forme de organizare economica si social-politica.

În aceasta parte a eseului voi încerca sa arat ca prin "comunism" nu nu putem întelege nici aplicarea în practica a marxismului, nici regimul ceausist din România. Pentru aceasta, voi încerca sa demonstrez doua teze: a) comunismul nu a fost marxism si b) ceausismul nu a fost comunism.

1) Comunismul în general

Ca experienta istorica, experienta comunismului a început o data cu revolutia bolsevica din

1917, condusa de **Vladimir Ilici Ulianov-Lenin (1870-1924)**, conducatorul partidului bosevic. Denumit propagandistic Marea Revolutie Socialista din Octombrie (MRSO), acest eveniment a fost într-adevar unul "epocal", în sensul ca a deschis o noua epoca în istoria moderna: aparitia unui sistem de organizare sociala anticapitalist si polarizarea lumii în doua tabere aproximativ egale, ceea ce a dus, dupa al doilea razboi mondial, la asa-numitul "razboi rece" (o forma specifica de organizare a relatiilor internationale si a raportului de putere în plan mondial).

Talentul politic l-a ajutat pe Lenin sa profite de criza interna a imperiului tarist si de nevoia de schimbare resimtita in societatea ruseasca (mai ales la nivelul elitelor), concretizata în revolutia burgezo-democratica din februarie 1917, în urma careia a fost instaurat guvernul Kerensky, un guvern burghez de orientare liberala. De asemenea, el a profitat la maxim de înfrângerile armatei ruse în primul razboi mondial, de dezorientarea soldatilor (în marea lor majoritate – tarani), care doreau terminarea razboiului si întoarcerea acasa. El a promis "muncitorilor, taranilor si soldatilor" (soldatii fiind tot muncitori si tarani!) putere politica, sub forma sovietelor, proprietatea asupra fabricilor si a pamântului, precum si iesirea Rusiei din razboi. Acelasi talent politic l-a ajutat sa faca aliante profitabile cu o gama foarte variata de miscari politice (de la social-democrati, la... anarhisti); stia sa spuna fiecaruia ceea ce vroia sa auda, sa promita fiecaruia ceea ce-si dorea...

Cultura filosofica si pregatirea teoretica în domeniul politic l-a ajutat pe Lenin sa înțeleaga lucrarile lui Marx si Engels pâna în cele mai mici detalii. Nu cred ce spun unii autori, ca Lenin nu l-ar fi înțeles pe Marx. Eu cred ca l-a înțeles foarte bine, dar temperamentul lui nu i-a dat voie sa-l accepte pâna la capat. De exemplu, Marx credea ca o revolutie proletara este posibila numai în tarile capitaliste foarte dezvoltate, unde industria este foarte puternica, deci si proletariatul industrial este numeros, bine organizat si instruit, capabil sa-si însuseasca teoria stiintifica a revolutiei. Daca Lenin ar fi fost un om "normal", ar fi tras singura concluzie posibila din punct de vedere logic: în Rusia este imposibila o revolutie proletara victorioasa (teza sustinuta de "mensevici", aripa moderata a social-democratilor rusi, si confirmata, pâna la urma, de experienta istorica).

Dar Lenin facea parte din stirpea "revolutionarilor rusi" (descrisi de Dostoievski), care nu se împiedica de argumente logice atunci când este vorba sa schimbe lumea. Pentru a face revolutia, el a fost obligat sa-i demonstreze necesitatea, sa convinga masele ca exista sanse reale de succes. Pentru aceasta, Lenin a modificat teoria lui Marx, aducându-i corectii esentiale. De exemplu, el spunea ca e preferabil ca industrializarea sa aiba loc sub conducerea muncitorilor, care o vor face în interesul lor, decât sub conducerea burgeziei, motiv pentru care cucerirea puterii trebuie facuta acum, nu când capitalismul va fi dezvoltat, iar burghezia va fi o clasa mai puternica. Aceasta modificare a teoriei marxiene l-a obligat pe Lenin sa faca multe alte modificari, care au fost, în acelasi timp, denaturari. De exemplu, el a înlocuit "cucerirea democratiei" de la Marx cu "dictatura proletariatului", prin care înțelegea un regim politic autoritar, o continuare a luptei de clasa dupa cucerirea puterii de catre proletariat (vom vedea ca Stalin a transformat aceasta dictatura în totalitarism – cel mai sângeeros regim politic cunoscut în istoria moderna). Totalitatea acestor modificari si denaturari s-a numit "învatatura leninista", iar teoria care s-a aplicat în "revolutia si constructia socialista" nu a fost teoria lui Marx, ci teoria lui Lenin.

Dupa moartea lui V.I.Lenin, **Iosif Visarionovici Djugasvili-Stalin** va numi aceasta teorie "marxism-leninism", pentru a fi cât mai credibil. Dar prin politica lui reala, Stalin i-a tradat si pe Marx, si pe Lenin. El a dus o politica de tip imperialist, în care scopul principal era întarirea si extinderea noului imperiu rus, pe care Lenin îl denumise, în 1922, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS) sau, pe scurt, Uniunea Sovietica.

Pentru a-si duce politica sa imperialista, I.V. Stalin a impus doua directii esentiale – una în interior si alta în exterior. În interior, el a instaurat un control politic total, mergând în directia eliminarii "revolutionarilor de profesie" formati de Lenin, care credeau sincer în idealul comunist si care îl încurcau în realizarea obiectivelor imperialiste. Pe acestia i-a lichidat sub pretextul ca tradasera "cauza socialismului" sau i-a trimis în lagare de munca (de fapt, lagare de exterminare, asa cum rezulta din romanele autobiografice ale lui Alexandr Soljenitîn). În locul lor a adus oameni noi, promovati peste nopate, care i-au devenit fideli. Astfel, în anii '30-'40, la conducerea Uniunii sovietice a avut loc înlocuirea "generatiei leniniste" cu "generatia stalinista".

Cel de-al doilea razboi mondial a fost un prilej excelent pentru Stalin de a-si întari puterea în interior si a extinde granitele imperiului sovietic. În timpul razboiului, la Yalta, el împarte cu Aliatii (SUA si Marea Britanie) continentul european, iar dupa razboi ocupa cu Armata Rosie toate viitoarele "tari socialiste", mai putin Albania si Iugoslavia. Principala forma de dominare politica a noilor tari cucerite a fost declararea acestora "democratii populare", adica tari socialiste. În aceste tari, Stalin a impus "modelul sovietic de socialism", care era, de fapt, stalinism, nu socialism. Stalinismul avea prea putin de-a face cu "leninismul", desi în propaganda se facea apel la "învatatura leninista". Dupa cum am vazut, nici leninismul nu avea prea multe legaturi cu marxismul, desi Lenin facea dese referiri la "opera lui Marx". Cred ca se poate trage o prima concluzie: ceea ce s-a aplicat în "tarile socialiste" din Europa a fost nu modelul marxian al socialismului, ci modelul sovietic. Despre acest model se pot spune cu certitudine doua lucruri:

- i) el nu era valabil pentru celelalte tari, care aveau alte traditii istorice decât Rusia;
- ii) el nu fusese valabil nici macar pentru Rusia, care avea alt nivel de dezvoltare decât tarile occidentale pentru care Marx proiectase revolutia socialista.

*

Iata cum cred eu ca se explica esecul comunismului în tarile europene: a fost vorba de aplicarea unor modele de trecere socialism inadecvate la realitate, precum si de aplicarea unor metode de construire a noii orânduirii care nu se inspirau din teorie, nu se bazau pe legile obiective ale istoriei si societatii. Ele nu s-au bazat pe cunoastere, ci pe vointa de putere a unor conducatori si a unor camarile formate în jurul acestora, devenite ulterior "elite politice" - de fapt, niste structuri birocratice, formate din functionari de partid si de stat, care conduceau în interesul lor, iar nu al "clasei muncitoare si aliatilor ei", asa cum pretindeau.

Prin aceasta deformare a fost tradat însusi scopul suprem al noii societati, pe care Marx si Engels îl formulara astfel: "satisfacerea continua a nevoilor materiale si spirituale ale maselor". Acesta se leaga, însa, de o serie de alte abateri de la teoria lui Marx:

- economia nu a fost controlata de masele muncitoare, prin intermediul democratiei participative (sub pretextul "planificarii stiintifice a economiei", partidele comuniste au instaurat o economie hipercentralizata, aflata în mâinile aparatului de stat, ineficienta si incapabila sa se adapteze la revolutia stiintifico-tehnica care a izbucnit dupa razboi);
- principiul socialist "fiecaruia dupa munca" nu a fost respectat (oamenii nu au fost retribuiti dupa cantitatea si calitatea muncii depuse de fiecare, ci dupa criteriile de ordin politic: fie dupa importanta muncii lor pentru mentinerea regimului comunist, fie din ratiuni de "liniste sociala", fie dupa ideea stupida a "omogenizarii sociale" - ceea ce a dus la deprecierea muncii si a oamenilor cu adevarat muncitori, la un fel de "chiul general");
- nu a fost desfiintata exploatarea omului de catre om (exploatarea unei clase de catre alta a fost înlocuita cu exploatarea tuturor oamenilor muncii de catre stat, care a jucat rolul de "patron general");
- clasa muncitoare nu a avut rol conducator (în locul "autoconducerii comuniste" a fost o

- "dictatura de partid", exercitata în numele "dictaturii proletariatului", iar în interiorul partidului se exercita dictatura unui grup, pe care analistii l-au numit nomenklatura);
- nu a avut loc "cucerirea democratiei" (Marx), adica trecerea ei din mâinile burgheziei în mâinile oamenilor muncii (partidele comuniste au renuntat la drepturile cetatenesti, au încălcat drepturile omului, instaurând fie dictatura, fie totalitarism, justificate printr-o demagogie democratica, denumita "democratie socialista", care era prezentata ca superioara celei burgheze, dare care era inferioara acesteia);
- statul nu a fost un "stat socialist" (el nu reprezenta puterea maselor populare sau a "oamenilor muncii de la orase si de la sate", cum se spunea, de pilda, în Constitutia Republicii Populare Române proclamate la 30 decembrie 1947);
- nu au fost înlaturate cauzele înstrainarii umane (la cauzele existente în capitalism, pe care le semnalase Marx, au fost adaugate altele, specifice comunismului – cum ar fi teama de politica secreta sau mimarea atasamentului pentru regim de dragul parvenirii sociale);
- omul nou nu s-a format în directia preconizata de Marx (în locul "personalitatii multilateral dezvoltate" si al "cetateanului cu înalta constiinta civica", solidar cu semenii si participant activ la viata sociala, s-a raspândit tipul omului duplicitar, profitor, dornic de a parveni prin orice mijloace, care evita cât poate munca si asumarea de responsabilitati civice, preferând sa se "descurce" de unul singur, în detrimentul comunitatii).

Din pacate, nota de plata pentru greselile facute de înaintasii nostri o platim noi, cei de azi, inclusiv generatia mea, care chiar ca nu avem nici o vina. Iata de ce ma preocupa cu adevarat problema aceasta, a comunismului – si mai ales problema comunismului din România, caci noi pe acesta l-am mostenit.

2) Comunismul în România

Scopul meu este sa-mi dau seama cât mai clar cine sau ce a fost de vina. Pentru aceasta, încerc sa-mi raspund la câteva întrebări: A fost o teorie utopica sau o aplicare strâmba a ei? Daca a fost utopica, de ce au crezut în ea zeci de milioane de oameni? De ce unii mai cred si astazi? Sa fie atât de prosti oamenii? Sa fie atât de multi prosti? Daca nu a fost o utopie, de ce a fost aplicata strâmb? Sa fie oamenii atât de vanitosi, de ignoranti, de lacomi si de lenesi încât sa-si bata joc de o teorie care le promitea o viata mai buna?

Ca sa raspund la aceste întrebări, voi spune ce cred despre comunismul din tara noastra, despre care am aflat cele mai multe lucruri, si de la "sursa".

Profitând de prezenta trupelor sovietice în România si de dominatia sovietica, în general, comunistii au fortat unirea PCR (sub 1.000 de membri) cu Partidul Social-Democrat Român (peste 100.000 de membri); unirea s-a realizat în februarie 1948 si a fost prezentata ca "unificare politica si organizatorica a clasei muncitoare din România". Noul partid s-a numit Partidul Muncitoresc Român (PRM) si îl avea în fruntea sa pe **Gheorghe Gheorgiu-Dej**, un fost muncitor feroviar, fara prea multa cultura politica, dar deosebit de inteligent si bun organizator. El avea o anumita aura de erou printre ilegalisti, datorita deselor arestari si detentii.

Fiind un partid slab din punct de vedere organizatoric, fara structuri în teritoriu, fara oameni politici de valoare si fara o sustinere populara adevarata, PCR/PMR a devenit o simpla anexa a P.C. (b) din URSS, devenit în 1952 Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS). În acest context, socialismul în tara noastra nu a urmat liniile directe ale teoriei lui Marx, si nici macar ale teoriei lui Lenin. El a fost aplicarea modelului sovietic de socialism, adica un stalinism adaptat la conditiile românesti. În numele "internationalismului socialist" a fost nimicita orice traditie nationala (culturala, ideologica, politica); istoria nationala a fost re-

scrisa, fiind exagerat rolul istoric al miscarii muncitoresti si al partidului comunist. Putinii comunisti cultivati si patrioti (de exemplu, Lucretiu Patrascanu) au fost îndepartati de la conducere, exclusi din partid, arestati si chiar ucisi (cazul lui Patrascanu). Autorul moral al acestor crime a fost Gheorghe Gheorghiu-Dej, care se temea de faptul ca acesti oameni îi vor lua locul la conducerea partidului.

Moartea lui, survenita în 1965, a permis ascensiunea la vârful partidului a lui **Nicolae Ceausescu (1918-1989)**, provenit din cercul "ilegalistilor" (unde intrase din adolescenta) si din structurile militare (a raspuns, multi ani, pe linie de partid, de Armata). O siretenie înnascuta si experienta în munca de comanda i-au permis monopolizarea puterii si instaurarea unei "dictaturi interne" – dictatura grupului sau în interiorul partidului. Combinatia dintre putere si incultura a dus, ca de obicei, la dereglari psihice majore. Astfel, la începutul anilor '70 pune la cale cultutul personalitatii si, cu timpul, ajunge sa creada el însusi în aceasta forma de propaganda.

Dupa Congresul al XI-lea al PCR (1974), Ceausescu instaureaza dictatura personala în partid si în stat, devenind nu numai secretarul general al PCR, ci si Presedintele României (functie înfiintata de el, pentru el). Acesta dictatura a fost exercitata, de fapt, de el si de membrii familiei sale – în special sotia lui, Elena (femeie aproape analfabeta, provenita din lumpenproletariatul bucurestean). Timp de 15 ani (1974-1989), în România a existat un regim politic caracterizat de voluntarism, autoritarism si izolacionism, care a scos tara noastra de pe traiectoria dezvoltarii moderne si din circuitul international al valorilor materiale si spirituale. Astazi platim pentru toate greselile facute în regimul ceuasist.

Folosesc si eu expresia "regimul ceuasist" pentru ca este greu sa clasificam acest regim, pe care eu îl consider specific României. Ceea ce cred ca este e în afara oricarei îndoieli este ca el nu putea sa se nasca decât în contextul unui regim totalitar. Asadar, el a fost o forma de totalitarism.

3) Totalitarism si comunism

În cartea sa Democratie si totalitarism (Editura Humanitas, 2001), politologul francez Raymond Aron defineste totalitarismul astfel:

- 1) monopolul unui singur partid;
- 2) existenta unei ideologii oficiale de stat;
- 3) monopolul statului asupra întregii puteri si a tuturor convingerilor;
- 4) activitatile economice si profesionale sunt supuse statului;
- 5) totul este apreciat dupa criteriile ideologice si politice.

Se poate observa ca regimul comunist din România corespunde perfect acestor trasaturi. El s-a nascut prin desfiintarea tuturor partidelor nemuncitoresti si unificarea fortata a partidelor muncitoresti (februarie 1948). Partidul unic si-a impus propria ideologie întregii societati, ca singura adevarata si obligatorie. Astfel, a fost lichidat pluralismul ideologic, deci si orice posibilitate de opozitie politica sau civica. În lipsa unui feed-back din partea societatii, regimul politic a devenit insensibil la nevoile reale ale maselor si opac la realitatea obiectiva. Drept urmare, regimul comunist a ajuns incapabil sa se adapteze la schimbarile istorice, la devenirea realitatii sociale. Înainte de a muri (în 1989), el fusese în coma timp de cel putin 10 ani.

În varianta comunistă a totalitarismului, punctele 1 și 3 din definiția lui Raymond Aron se suprapun, căci monopolul partidului unic s-a confundat cu monopolul statului: partidul a "îngițit" statul, dând naștere unei structuri originale: partidul-stat. S-a născut o patra socială dominantă, formată din funcționarii de partid și de stat (numită de unii autori nomenclatură). Ea a confiscat toate structurile societății – politice, economice, sociale și culturale, pe care le-a folosit pentru exercitarea puterii doar în propriul său interes; idealul comunist, drepturile democratice, nevoile maselor sau legile obiective ale societății erau luate în considerare numai atunci când acest lucru nu contravenea intereselor puterii dominante. Au fost încălcate în mod sistematic Constituția și legile țării, drepturile și libertățile cetățenesti, principiile socialismului. Cum a fost posibil așa-ceva?

Cred că viciul de fond al sistemului stalinist a fost încălcarea principiului democratic al separării puterilor în stat; legislativul, executivul și juridicul au depins de o singură autoritate: partidul unic. Acesta a înlocuit statul. Dar și partidul a fost distrus, dacă avem în vedere "dictatura internă" instaurată de Stalin sau de Ceaușescu, precum și transformarea lui într-o organizație de masă, într-un fel de sindicat (în 1989, PCR avea peste 4 milioane de membri, la o populație activă de cca 8 milioane!).

În concluzie, complexul "partid-stat" a dus și la distrugerea partidului, și la distrugerea statului. Cred că este cea mai periculoasă moștenire pe care ne-a lăsat-o regimul comunist: vidul politic pe linia vieții de partid și vidul de putere pe linia vieții de stat. De aceea merg lucrurile așa cum merg în țările care au avut regimuri politice totalitare (printre care și România).

Afirm acest lucru deoarece cred că nu peste tot a fost totalitarism. În unele țări socialiste a existat doar dictatura (R.D. Germană, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria). Condițiile istorice din aceste țări, tradițiile lor democratice, o anumită psihologie a popoarelor respective au făcut ca "dictatura proletariatului" impusă de sovietici să nu degenereze în totalitarism, iar într-o țară ca Iugoslavia lui Tito, aceasta să nu se aplice niciodată.

În Polonia au existat tot timpul mai multe partide: pe lângă cel comunist au mai fost unul al intelectualilor catolici și altul al țăranilor proprietari de pământ (în această țară, agricultura nu a fost niciodată cooperativizată în întregime, după modelul sovietic). În R.D.G., Biserica Evanghelică a fost foarte puternică, limitând puterea partidului comunist (la fel ca în Polonia, unde Biserica Romano-Catolică a sprijinit dizidența și, până la urmă, a contribuit la prăbușirea comunismului).

În Cehoslovacia au existat puternice forțe de opoziție (de pildă, Charta '77), o literatură subversivă (cunoscută sub denumirea populară de samizdat), precum și mulți dizidenți cunoscuți și îndragiți de populație (de exemplu, actualul președinte al Cehiei, Václav Havel).

În Ungaria, după revoluția antisovietică din 1956, János Kádár a introdus măsuri de liberalizare în economie și a condus partidul comunist în stil democratic, permițând ca în conducerea acestuia să patrundă mulți reformiști (ei au și preluat puterea după 1989, conducând cu succes tranziția la economia de piață și la democrație).

În Iugoslavia (țară în care trupele sovietice nu au intrat niciodată) s-a exercitat un regim politic autoritar, deci nici măcar dictatorial. Libertățile democratice și drepturile cetățenesti au fost respectate pe scară largă (inclusiv posibilitatea de a călători și de a munci în străinătate). Iosip Broz Tito a fost singurul lider comunist care a aplicat autoconducerea muncitorească, fiind cel mai aproape de teoria lui Marx despre autoconducerea comunistă.

Spre deosebire de totalitarism, dictatura nu desființează orice opoziție; deși este un regim politic dur, care folosește metode violente, dictatura nu anulează orice formă a societății

civile. Tocmai de aceea, aceasta se poate manifesta în mod organizat. În toate țările în care a fost dictatura au existat puternice miscari populare împotriva modelului sovietic de socialism. Cele mai cunoscute sunt "Revoluția Ungară" (1956), "Primavera de la Praga" (1968) și miscarea sindicală "Solidaritatea" din Polonia (întregul deceniu 9).

În concluzie, regimurile politice de tip comunist au cunoscut, cel puțin în Europa, mai multe forme:

- regim autoritar (Iugoslavia);
- regim dictatorial (RDG, Polonia, Cehoslovacia și Ungaria);
- regim totalitar (URSS, România, Bulgaria și Albania).

De ce în URSS - am aratat deja. De ce în Bulgaria - este simplu de explicat: trupele sovietice au stat aici din septembrie 1944 până în 1990. Mai greu de explicat este de ce în Albania (unde Armata Rosie nu a calcat) și în România (de unde aceasta s-a retras în 1957).

Regimul politic din Albania comunista s-a nascut stalinist și a murit stalinist. Comunistii albanezi sunt singurii care nici nu au de-stalinizat socialismul, nici nu au mimit de-stalinizarea (precum comunistii sovietici sau cei români). Pur și simplu, ei au pastrat toate formele stalinismului initial, acuzându-i pe toți ceilalți (inclusiv pe sovietici!) de "tradare a comunismului". Singurii cu care au continuat să colaboreze au fost comunistii chinezi.

În ceea ce privește România, consider că aici a avut loc o amplă sinteză între specificul national ("românismul") și stalinism, După cum spunea de curând cineva, într-o importantă revistă de cultură, ceausismul a fost "o combinație între Stalin și Caragiale".

4) Ceausismul – un stalinism în varianta românească

Pentru a pune stăpânire pe complexul partid-stat, Nicolae Ceausescu a început prin măsuri de liberalizare și de ridicare a nivelului de trai. După 1989, mulți oameni de stânga au crezut că e cazul să ne întoarcem la această perioadă, în care vedeau un "socialism cu față umană", adică un socialism democratic, capabil să se reformeze din interior. Din păcate, experiența istorică îi contrazice. Măsurile de liberalizare au fost retrase în momentul în care ele riscau să atenteze la interesele paturii dominante. Concomitent a fost pusă la cale o "revoluție culturală" de tip chinezesc, adică o nouă formă de "proletcultism", dar, de data aceasta, combinată cu nationalismul xenofob. Acest lucru a determinat închiderea treptată față de Occident și orientarea politicii externe spre "lumea a treia", adică spre cele mai sărace țări ale lumii.

Anii 1965-1970 din România ne demonstrează nu faptul că stalinismul era reformabil din interior, ci faptul că regimul politic din țara noastră a fost o formă extremă de totalitarism, iar Ceausescu - "mai stalinist ca Stalin".

Din momentul în care Ceausescu a luat în stăpânire complexul partid-stat, el a folosit această mașinărie pentru uzurparea puterii de stat și extinderea puterii sale personale. Noua elită a partidului, creată în jurul lui, a acaparat funcțiile-cheie ale aparatului de stat, prin intermediul așa-numitului "cumul de funcții pe linie de partid și de stat". În acest fel, grupul conducător de la vârful partidului și-a însușit întregul sistem al puterii de stat, pe care l-a folosit pentru satisfacerea propriilor nevoi și interese, precum și pentru reprimarea din fașă a oricărei încercări de contestare sau critică a puterii. Prin aceasta, pătura dominantă a devenit ostilă întregii societăți. Astfel, controlul politic a ajuns până în sufletul oamenilor, ceea ce a determinat scindarea lor psihologică: una spunea la serviciu și alta spuneau acasă. Rezultatul: o fatarnicie generalizată, pe care o mostenim astăzi și care cred că nu ne ajută prea mult la instaurarea democrației și a unei economii de piață eficiente.

Dupa 1989, tara noastra se afla într-o situatie pe care eu o vad asemanatoare cu cea a tarilor recent eliberate de dominatia coloniala: absenta unei societati civile structurate si active; absenta unor clase sociale în sensul deplin al termenului; prioritatea interesului national fata de interesele de clasa (toate partidele vorbesc în numele "interesului national", dar diferentele de doctrina politica dintre ele sunt greu de sesizat); încercarea naiva a elitei politice de a copia la indigo un model sau altul de democratie si de a importa doctrine politice care nu au nici o baza sociala în România (de exemplu, democratia crestina).

Exista riscul ca societatea româneasca sa treaca din nou prin experienta "formelor fara fond" de care vorbeau Titu Maiorescu si Mihai Eminescu, referindu-se la 1848 si la patrunderea capitalismului în România. Cred ca datoria generatiei mele este sa facem în asa fel încât formele democatice românești (institutii, legi, doctrine, ideologii) sa aiba radacini în societatea româneasca de azi si de mâine.

Datoria noastra este sa finalizam, în sfârșit, procesul de modernizare a societatii românești, început la 1848. Daca vom reusi sa facem acest lucru, integrarea României în Uniunea Europeana va veni de la sine, ca o urmare fireasca si ca o consecinta necesara.